

ALBAYRAK VE İRADE-İ MİLLİYE GAZETELERİNDE ERMENİ MESELESİ

THE ARMENIAN ISSUE IN ALBAYRAK AND İRADE-I MİLLİYE NEWSPAPERS

Doç. Dr. Alaattin UCA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
alaattinuca@kmu.edu.tr

Karaman / Türkiye

ORCID: 0000-0002-4211-6744

Selcen ÇETİNKAYA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans
Öğrencisi, selcencetinkaya@outlook.com

Karaman / Türkiye

ORCID: 0000-0003-3001-1141

ÖZET

Osmanlı Devleti çok uluslu bir devlettir. Osmanlı Devleti'nin hoşgörü esasına dayanan yönetim biçiminden Ermeniler de faydalanmışlardır. Türk Ermeni ilişkileri ve Ermeni meselesi oldukça kapsamlı bir konudur ve bu konu Milli Mücadele yıllarının sesi olan iki gazetede; Albayrak ve İrade-i Milliye Gazetelerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Albayrak Gazetesi, Türk topraklarının işgal edildiği günlerde Erzurum'da, 14 Mart 1913 ve 29 Mart 1915 tarihlerinde 93 sayı çıkarmıştır ancak günümüze bu 93 sayının 2si ulaşabilmiştir. Gazetenin yayın hayatına ikinci kez başlaması Mondros Mütarekesi sonrasında yurdun düşman tarafından işgal edilmeye başlandığı zamanlarda; 5 Mart 1919 tarihi olup 14 Şubat 1921'e kadar yayımlanmıştır. İrade-i Milliye Gazetesi Sivas Kongresi sonunda, 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas'ta yayın hayatına başlamış olup 24 Mayıs 1921'e kadar yayımlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, gazeteyi yakından takip etmiştir. Bu iki gazete, yurdun işgallerini, yapılan haksızlıkları, söylenmesi gerekenleri halka duyuran, yurdun sesi olan ve Türk kurtuluş mücadelesinin savunucusu niteliklerini taşımaktadır. Bu çalışmada, Albayrak ve İrade-i Milliye Gazetelerinde geçen Ermeni meselesi hakkındaki haberler, yazılar, makaleler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Meselesi, Albayrak Gazetesi, İrade-i Milliye Gazetesi

ABSTRACT

The Ottoman Empire was a multinational state. Armenians also benefited from the Ottoman Empire's management style based on tolerance. Turkish-Armenian relations and the Armenian issue are a very comprehensive issue and this issue was published in two newspapers that were the voice of the years of national struggle; It appears frequently in Albayrak and İrade-i Milliye Newspapers.

Albayrak Newspaper published 93 issues on March 14, 1913 and March 29, 1915 in Erzurum during the days when Turkish lands were occupied, but 2 of these 93 issues have survived to the present day. The second time the newspaper started its publication life, when the country began to be occupied by the enemy after the Armistice of Mondros; It was dated March 5, 1919 and was published until February 14, 1921. İrade-i Milliye Newspaper started its publication life in Sivas on 4 September 1919 at the end of Sivas Congress and was published until 24 May 1921. Mustafa Kemal Atatürk followed the newspaper closely. These two newspapers carry the characteristics of announcing the occupations of the country, the injustices and the things that need to be said, being the voice of the country and defending the Turkish liberation struggle. In this study, news, articles and articles about the Armenian issue in Albayrak and İrade-i Milliye newspapers were examined.

Keywords: Armenian Issue, Albayrak Newspaper, İrade-i Milliye Newspaper

1. GİRİŞ

Albayrak Gazetesi, Milli Mücadele döneminin en önemli yayın organlarından biridir. Türk milletinin sesinin kesilmeye çalışıldığı, Türk vatanının pek çok yerinin işgal edildiği günlerde Erzurum'da yeniden yayın hayatına başlamıştır. Albayrak Gazetesi, yayın politikasını ve çıkış amacını şu sözlerle açıklamıştır: *“Erzurum vilayeti gibi önemi son zamanlarda iki kat artan bir Türk yurdunda Türklerin, tüm Müslümanların yaralarını görececek, gösterecek ve millete vurulan darbelere karşı bağırarak bir gazetenin varlığı hayatın en mühim ihtiyaçlarından biridir. Albayrak her ne fedakârlığa mal olursa olsun çıkacak, derece derece muhite yayılacak ve milletin pek şefkatli bir arkadaşı, bir düşünücüsü olduğunu gösterecektir.”*¹ Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından vatan topraklarının işgal edilmesi ve mütarekeye konulan yirmi dördüncü madde ile beraber doğu illerinde bir istikrarsızlık çıktığı takdirde Ermenilere verileceğinin kararlaştırılması; Albayrak Gazetesi'nin yayın hayatına ikinci kez başlamasına vesile olmuştur. Gazete sık sık bu konulara değinerek halkı bilgilendirmiş ve milli mücadele ruhunu artıracak haberler yayımlamıştır. Gazetenin ilk dönemi 1 Mart 1913 ve 29 Mart 1915 tarihleri arasındadır ve bu dönemde 93 sayı yayımlanmıştır fakat 2 sayısını günümüze kadar ulaşabilmiştir. İkinci dönemi ise 5 Mart 1919 ve 14 Şubat 1921 tarihleri arasındadır ve 131 sayı yayımlanmıştır. Gazetenin yazı heyetinde Cevat Dursunoğlu, Mithat Turanlı, Müştak Sıtkı Dursunoğlu, Süleyman Necati Güneri Bey bulunmaktadır. Gazetenin sahibi ve başyazarı Süleyman Necati Bey'dir. Ancak Necati Bey daha sonra milletvekili seçilmiş ve Erzurum'dan ayrılmıştır. Bu olaydan sonra başyazarları çoğunlukla Mithat Bey yazmıştır.² Ayrıca Albayrak Gazetesi ile Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi arasında kuvvetli ilişkiler bulunmaktadır.³ Gazetenin iki önemli ismi Cevat Dursunoğlu ve Süleyman Necati Bey, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İdare Heyeti'ndeydiler.⁴ Gazetede siyasi, askerî, tarihî ve sosyal hayatı ilgilendiren pek çok yazı, makale ve haber yayımlanmıştır.⁵

Milli Mücadele yıllarında yayın hayatına başlayan bir diğer önemli gazete, İrade-i Milliye'dir. Atatürk ve arkadaşlarının yakından takip ettiği gazete, 4 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi sonrasında oluşturulan Temsil Heyeti'nin yürütme yetkisini kullanması sonucunda 14 Eylül 1919'da çıkarılmaya başlanmıştır. Sivas Kongresi, yayınladığı beyanname ile birlikte Mondros Mütarekesi'nin çizdiği sınırlar dâhilinde aralarında bağlantı bulunmayan tüm milli direniş teşkilatlarını Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirmiştir.

¹ Dursun Ali Akbulut, Yavuz Aslan, Betül Aslan, Tolga Başak, Ömer Erdem, Alaattin Uca, Servet Öncü, Mevlüt Yüksel, *Yüce Yurt 'tan Yükselen Ses Albayrak Gazetesi* (Tıpkı Basım ve Yeni Harflerle), Kariyer Matbaacılık, Erzurum, 2009, s. 9.

² Akbulut vd., *Yüce Yurt 'tan Yükselen Ses Albayrak Gazetesi*, s. 9.

³ Akbulut vd., *Yüce Yurt 'tan Yükselen Ses Albayrak Gazetesi*, s. 25.

⁴ Dursun Ali Akbulut, *Albayrak Olayı*, Temel Yayınları, Samsun, 2006, s. 20.

⁵ Alaattin Uca, Erzurum'da Milli Mücadele Döneminde Yayınlanan Albayrak Gazetesi'ndeki İlanlar, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 42, Erzurum, 2010, s. 42.

Gazetenin başlığının hemen altında ‘‘Metalip ve amal-i milliyenin müdafidir’’ (milletin taleplerinin ve eylemlerinin savunucusudur) yazmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde çıkarılan gazetenin sahibi Selahattin (Ulusalerk) Beydir. Yazı işleri müdürlüğünü ise Mazhar Müfit (Kansu) Bey yapmıştır. Bazen haftalık 1, 2 sayı bazen de günlük olarak çıkarılmıştır.⁶ İlk planda Sivas Kongresi’nde alınan kararları duyurmak için çıkartılan İrade-i Milliye, Atatürk’ün Sivas’tan ayrılıp Ankara’ya gelmesi ile Hâkimiyet-i Milliye’nin çıkışına kadar (10 Ocak 1920) ulusal bir gazete olma özelliğini korumuştur. Gazetenin ilk 16 sayısı Atatürk’ün Sivas’ta bulunduğu dönemde çıkarılmıştır. Gazetede pek çoğu Atatürk tarafından kaleme alınan ve imzasız olarak verilen başyazıların yanı sıra iç ve dış gelişmelere ait yazılar, haberler, makaleler yayımlanmıştır.⁷ Ulusal bağımsızlık mücadelesi ile ilgili bilgiler, Atatürk’ün bildirimleri, Temsil Heyeti’nin kararları verilmiştir. Ayrıca gazete, dönemin şartları içinde milli mücadeleyi halka anlatmak ve duyurmak, İstanbul basınının iddialarına cevap vermek, gerektiğinde İtilaf Devletleri’ne çeşitli mesajlar göndermek için kullanılmıştır.⁸ Son sayısı 24 Mayıs 1921’de çıkan gazete toplam 254 sayı yayımlanmıştır ancak bunların pek azı günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Bu iki gazetede, özellikle Albayrak Gazetesi’nde Ermeni meselesi oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Adana, Maraş, Diyarbakır, Sivas, Erzurum, Elazığ, Van gibi illerin Ermenilere verilmesi için yapılan entrikalar, işgaller, Ermenilerin izlediği Türk-Müslüman imha siyasetinin yansımaları bu gazetelerde halka duyurulmuştur.

Ermeniler, Osmanlı Devleti’nin hoşgörü esasına dayalı yönetim biçimi sayesinde millî, dinî, kültürel ve sosyal kimliklerini yaşatıp geliştirmişlerdir. Ermenilerde milliyetçilik fikirleri; yabancı okullar, misyonerler ve büyük devletlerin desteği ile gün geçtikçe güçlenmiş ve kiliselerin öncülüğünde bağımsızlık hareketine girişmişlerdir.⁹ Bağımsız bir Ermenistan kurmak için gereken nüfusa, belirli bölgeler veya maddi unsurlara sahip olmayan Ermeniler, maddi unsurlardan mahrum bir milliyetçilik akımının amaçlarına ulaşmak için Osmanlı Devleti’ne karşı mücadele metodu olarak terörü seçmişlerdir.¹⁰ Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ve Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri’ne karşı Almanya’nın yanında savaşa girmesi, Ermeni milliyetçilerinin büyük Ermenistan kurmak için giriştikleri yolda bir fırsat olarak görülmüştür. Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri ve özellikle Rusya ile işbirliği yapmışlardır.¹¹ Osmanlı Devleti cephelelerin güvenliği için 27 Mayıs 1915’te Ermenileri Suriye’ye sevk ve iskân etme kararı almıştır. Bu durum, kimi ülkelerce siyasi bir yorumla ‘‘soykırım’’ olarak nitelendirilmeye çalışılmaktadır.¹² Devlete karşı isyan edenlerin amaçlarına ulaşamaması için kullanılan bir yöntem olan tehcir, bir Osmanlı icadı değildir. Birinci Dünya Savaşı öncesinde gerillalar ve düzensiz isyancılar ile uğraşmak zorunda kalan bazı büyük devletler bu yönde tedbirlere yönelmişlerdir.¹³

Birinci Dünya Savaşı içindeki tutumlarından dolayı Anadolu’da yaşayan bazı Ermeniler tehcire tabi tutulmuştur. Savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ve ardından başlatılan işgaller sırasında yine bazı Ermenilerin düşmanla ittifak yapmaları sebebiyle Milli Mücadelenin başlarında Ermeni meselesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle Erzurum ve Sivas’ta yayın yapan gazetelerde bu konu ele alınmıştır.

⁶ Alim Yıldız, Şeref Boyraz, Ahmet Bozdoğan, Yunus Ayata, Mehmet Ali Şimşek, *İrade-i Milliye Gazetesi* (Tıpkı Basım ve Yeni Harflerle), Buruciye Yayınları, Sivas, 2010, s. 1.

⁷ Yıldız, vd., *İrade-i Milliye Gazetesi*, s. 3.

⁸ Çağdaş Yüksel, *İrade-i Milliye Gazetesi’nde Çıkan Başyazılar Üzerinden Gazete Hakkında Bir Değerlendirme, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, Denizli, 2020, s. 3.

⁹ Yusuf Sarımay, *24 Nisan 1915’te Ne Oldu? Ermeni Sevk ve İskânının Perde Arkası*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 147.

¹⁰ Sarımay, *24 Nisan 1915’te Ne Oldu? Ermeni Sevk ve İskânının Perde Arkası*, s. 148.

¹¹ Sarımay, *24 Nisan 1915’te Ne Oldu? Ermeni Sevk ve İskânının Perde Arkası*, s. 148.

¹² Yusuf Halaçoğlu, *Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 17.

¹³ Kemal Çiçek, *Ermeni Sorununda Tehcir ve Ötesi*, Astana Yayınları, Ankara, 2016, s. 129.

Erzurum'da çıkan Albayrak Gazetesi ve Sivas'ta çıkan İrade-i Milliye Gazetesi'nde Ermeni meselesi incelenmiştir. Bu gazeteler ve Ermeni meselesiyle ilgili bahsettikleri hususlar Milli Mücadele tarihi bakımından önem arz etmektedir.

Albayrak Gazetesinde Ermeni meselesi, İrade-i Milliye Gazetesi'ne kıyasla daha çok yer bulmuştur. Bunun nedeni, Erzurum ve Doğu Anadolu Bölgesinde halkın Ermeniler ile ilgili travmalarının olmasıdır. Ermeniler bu bölgelerde aktif rol alarak, bölge halkına eziyet etmişlerdir. Bu durum bölgede yayın yapan Albayrak gazetesine yansımıştır.

Sivas'ta İrade-i Milliye gazetesi de bu soruna kayıtsız kalmamıştır. Çünkü Sivas da Erzurum gibi Ermenilerin hedefinde olan ve Vilayet-ı Sitte olarak nitelendirilen altı vilayetten biri olmuştur. Bu nedenle Sivas'ta yayımlanan gazete de bu konuyu işlemiştir. Türk milletinin haklı davası ve Ermenilerin haksızlıkları Türk ve dünya kamuoyuna duyurulmaya çalışılmıştır.

2.ALBAYRAK GAZETESİ'NDE ERMENİ MESELESİ

Albayrak Gazetesi'nin 22 Nisan 1919 tarihli altıncı sayısında, "Şark Vilayetlerimizin Hukuki Vaziyetine Dair Bir İki Söz" adlı bir yazı yayımlanmıştır. Burada özetle, doğu vilayetlerinin tarih boyunca olduğu gibi bu zamanlarda da Türk milletine ait olmasından; Saltuklar, Mengüçler, Danişmentler, Ahlat Şahları, Selçuklular gibi Türk hükümetlerinin tarih sahnesinde bu bölgelerde boy göstermiş olduğundan bahsedilmiştir.

Gazetede tarihin kayıtlı sayfalarına bakıldığında görüleceği gibi Türklerin doğu vilayetlerine geldikleri zaman hiçbir Ermeni varlığıyla karşılaşmadıklarını ve bu bölgelerde birleşmeye başladıkları zaman Ermenilerin milli hallerinin çoktan bozulmuş ve çürümüş durumda olduğu söylenir. Asırlardan beri Şark bölgesinin korunması işlevini çok büyük fedakârlıklarla yapan Osmanlı Devleti'nin Vilayet-i Şarkiye'sinin Müslümanlığını, Türklüğünü bütün dünyaya ispat ettiği vurgulanır. Uzun duraksama dönemlerinde bile buralarda Türk Hükümetlerinin tesis edildiği, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki tüm yokluklara rağmen buradaki durum şu sözlerle aktarılır: "Sırf kendi mal ve canlarıyla Türk hâkimiyetini tam dört sene Ermeni eşkiyasına, Rus istilasına karşı müdafaa etmesi, buralardaki Türk mevcudiyetinin kesin, parlak ve kuvvetli bir delilidir."¹⁴

Albayrak Gazetesi'nin 8 Ağustos 1919 tarihli on dokuzuncu sayısında "Vilayet-ı Şarkiye Ermenistan Olamaz" başlığı altında "Vazife Hususunda Hükümet-i Hazıra" adlı bir makale yayımlanmıştır. Burada, İstanbul Hükümeti'nin Vilayet-ı Şarkiye'de vuku bulan işgallere karşı sessiz kalması, milletin meşru müdafasını dahi engellemeye çalışması ve Ermenilerin doğu vilayetlerinde gerçekleştirilmeye çalıştıkları Ermenistan hayali eleştirilir.¹⁵

Hükümetin, millete ve halka olan görevlerinden en önemlilerinden birinin vatanı belalardan uzak tutmak olduğu söylenir. Oysaki bir yandan Antalya ve Adana'nın bir yandan da İzmir'in doğrudan doğruya mevcudiyetimize indirilmiş ağır darbelerden nasibini aldığı eklenir. İstanbul'daki gibi Türk milletinin hâkimiyetini ayaklar altına alan durumlar olduğu gibi, Şark bölgesinde bir Ermenistan Hükümeti oluşturulması için yapılan teşebbüsler anlatılır. Tüm bunlara karşın İstanbul Hükümeti'nin seyirci olmaktadır ısrarı, hatta meşru müdafaa halinde olan milletin müdafaa-i hukuk için uğraşmasına da engel olmaya çabaladığı ifade edilir. İstanbul Hükümeti'nin bu tavır ve hareketlerini oturduğu dalı kesmeye çalışan gafil bir vaziyet olarak değerlendirilir. Esir olmaksızın ölmenin tercih edileceği eklenir.¹⁶

¹⁴"Şark Vilayetlerimizin Hukuki Vaziyetine Dair Bir İki Söz", *Albayrak*, 22 Nisan 1919 no:6, s. 1.

¹⁵"Vilayet-ı Şarkiye Ermenistan Olamaz, Vazife Hususunda Hükümet-i Hazıra", *Albayrak*, 8 Ağustos 1919, no:19, s. 1.

¹⁶"Vilayet-ı Şarkiye Ermenistan Olamaz, Vazife Hususunda Hükümet-i Hazıra", *Albayrak*, 8 Ağustos 1919, no:19, s.1.

Albayrak Gazetesi'nin 8 Ağustos 1919 tarihli on dokuzuncu sayısında *'Kafkasya Haberleri'* başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Burada özetle, Ermenilerin Türk halkına karşı takip etmekte oldukları imha siyaseti, Kemerli ve Nahçıvan köylerini yakıp yıkmaları ve köy ahalilerini katledip Arpaçay'a atmalarından bahsedilir. Ayrıca *'Ermeni Cumhuriyeti'nin insan kasaplığına, katliamına ne zaman son verileceği'* sorusu sorulur.¹⁷

Ermenilerin Kafkasya'daki Müslümanlara zalimce davrandıkları, Nahçıvan civarındaki kışkırtmalarını gün geçtikçe arttırdıkları söylenir. Aylardır sürüp giden bu durumlar karşısında, bölgedeki Müslümanların hayat ve namuslarını kurtarmak amacıyla birlik halinde Ermenilere taarruz ettikleri, çok uzun sürmeyen fakat kanlı olan bu çatışmalarda Müslümanların başarılı oldukları anlatılır.¹⁸

Albayrak Gazetesi'nin 21 Eylül 1919 tarihli yirmi dokuzuncu sayısında Ermeniler ile ilgili *'Bir Numune Daha'* adlı bir makale yayımlanmıştır. Bu makalede özetle, Nahçıvan ve Şerur bölgelerindeki Türklerin ve Müslümanların Ermenilerin işkencelerine boyun eğmek istemedikleri, Ermenistan'a tabii olmak istemediklerinden bahsedilir. Bundan dolayı yapılan değişimlerin adeta bir muharebe halini aldığı belirtilir. Ermenistan aleyhindeki derin tehlikeleri ve bu tehlikelerin nedenlerini ortaya koyan Porya Gazetesi'nden bazı kesitlere yer verilir.¹⁹

Porya Gazetesi'nden alınan yazıya göre; adı geçen bölgelerdeki arazinin ve halkın yaklaşık yüzde doksanının Müslümanlar yüzde onunun Ermeniler olduğu fakat bu bölgelerde Ermenilerin hâkim, Müslümanların haksız olduğunun kabul edildiği söylenir. Ermenilerin bu gerçeğin üstünü kapatmak, kendilerini haklı göstermek için Amerikalıları davet ettikleri, bölgede anarşi varmış, muharebe varmış gibi göstermek amacıyla oldukları ifade edilir ve eklenir.²⁰

'Belki Müslümanların boyunlarına bağlanan Ermeni Hükümeti aleyhine isyanın başlangıcıdır. Bu anarşinin kökü pek derindir.' Ermenilerin Taşnak komitesinin durumu olduğu halinden çıkarmak suretiyle bölgede bir Türk tehlikesini tasvir ve Gürcistan'ı kışkırtmak niyetinde oldukları söylenir ve eklenir.²¹

'Hâlbuki bir milli nefret uyandıran kanlı intikam siyasetini akıl haricinde bir cinayet varsayıyor, Ermenistan komşusu olan hükümet ve millete bu kadar intikamcı bir muharebe siyasetini takip ediyor, bu noktadan hareketle Ermeni fırkası kendi milletlerine zincir hazırlıyor.

*Ermenilerin bu hareketleri böyle devam ederse Amerika mandaterliği Ermenistan'ı ya hiç kabul etmeyecek veya bir müddet sonra terk etmeye mecbur olacak. Zira bu cinayete karşı Amerika askeriyesi bile bir çare bulamayacağından Ermenilerin başı muhakkak daha büyük derde uğrayacaktır. Amerikalılar Ermenilerin şarlatanlıklarını nihayet öğrenmeye başlamışlardır.'*²²

Albayrak Gazetesi'nin 25 Eylül 1919 tarihli otuzuncu sayısında *'Azerbaycan Gazetelerinden'* adlı yazıyla Azerbaycan'da Ermenilerin yaptıkları zulümleri anlatan bir haber aktarılmıştır. İslamların gerekirse tek bir İslam kalıncaya dek Ermenilere karşı koyacakları anlatılmıştır. 'Mavera-yı Kafkas Konferansı Münasebetiyle' adlı haberde ise siyaset ortamının belirsizlik içerisinde olduğu bu zamanlarda, Ermeni Hükümeti'nin kendi siyasetlerini acımasızca icra ederken Müslümanların oluşturduğu Ardahan, Kars, Kağızman şehirlerini istila etmeye devam ettikleri söylenmiştir.²³

Azerbaycan Türklerinden oluşan Nahçıvan ve Şerur civarlarının da Ermeniler tarafından istila edildiği, başlangıçta emperyalizme karşı olmak üzere kurulan Ermeni Hükümeti'nin şu günlerde emperyalizmin en büyük taraftarlarından biri olduğu belirtilmiştir.

¹⁷*'Kafkasya Haberleri'*, *Albayrak*, 8 Ağustos 1919, no:19, s.2.

¹⁸*'Kafkasya Haberleri'*, *Albayrak*, 8 Ağustos 1919, no:19, s.2.

¹⁹*'Bir Numune Daha'*, *Albayrak*, 21 Eylül 1919, no:29, s.2.

²⁰*'Bir Numune Daha'*, *Albayrak*, 21 Eylül 1919, no:29, s.2.

²¹*'Bir Numune Daha'*, *Albayrak*, 21 Eylül 1919, no:29, s.2.

²²*'Bir Numune Daha'*, *Albayrak*, 21 Eylül 1919, no:29, s.2.

²³*'Azerbaycan Gazetelerinden'*, *Albayrak*, 25 Eylül 1919, no:30, s.2.

Adı geçen bölgelerdeki Ermeni istilalarına karşın bölgelerdeki Türk ve Müslümanların kendilerini savundukları, Ermenileri o mübarek topraklardan kovmaları üzerine Taşnak Ermeni Hükümeti'nin Azerbaycan Hükümeti'ne barış çağrısında buldukları haberi verilmiştir.²⁴

Albayrak Gazetesi'nin 19 Ekim 1919 tarihli otuz yedinci sayısında '*Cihan Muvazenesinde Türkiye*' adlı bir makale yayımlanmıştır. Burada özetle, Türkiye'nin doğu ve batı arasında adeta bir set vazifesini gördüğünü, konumundan ötürü süregelen bir biçimde parçalanmaya çalışıldığı anlatılır. Türkiye'nin parçalanıp, Ermenilerin, Bulgarların güçlenmesinin Avrupa'nın işine gelmesinden bahsedilir ve eklenir: '*Yunan ve Ermeni ihtiraslarına karşı bir sulhe imkân bırakmak, beşeriyetin mukaddesatına elim bir tecavüz olur. En vahşi kavimlerin dahi nefret ettiği cinayetler, tüm bunların içeriğini oluşturmaktadır.*'²⁵

Albayrak Gazetesi'nin 23 Ekim 1919 tarihli otuz sekizinci sayısında '*Usta Hırsız*' adlı bir haber yayımlanmıştır. Burada, Ermenilerin İslamlara yaptıkları onca zulüm ve eziyetten sonra Türk halkının kendini koruyup, sadece 'karşı koyması' üzerine Avrupa'dan feryatlar halinde yardım istedikleri anlatılmıştır. Ermenilerin Avrupa'ya gönderdikleri yazılarda '*Eğer kendilerini korumazlarsa Ermeni Cumhuriyeti'nin yok olacağını*' iddia ettiklerinden bahsedilmiştir.²⁶

Ermenilerin Avrupa'ya yaptığı çağrı ile Avrupa'daki devletleri Ermenilerin Türk halkına karşı yaptığı cinayetlere katılmaya davet ettikleri belirtilmiştir. Ermenilere karşı bir uyarı da yapılmıştır. Takip ettikleri kanlı siyasetlerinden vazgeçmezlerse, Ermeni Hükümeti'ni yaşatmalarının imkânsız olduğu dile getirilmiş ve sonunda şöyle denilmiştir: '*Tarih, zulüm ve vahşetin kazandığını kaydetmemiştir.*'²⁷

Albayrak Gazetesi'nin 26 Ekim 1919 tarihli otuz dokuzuncu sayısında '*Beyanname Münasebetiyle*' adlı bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazının Ermeniler ile ilgili kısmında özetle, Türkiye'nin düşmanlarının büyük olduğu ancak Türklerin, '*İzmir Yunanlıların, Doğu Vilayetlerimiz de Ermenilerin ve Rumların Olamaz*' diyerek Osmanlı ve Türk tarihinin böyle kapanamayacağını haykırmaları üzerine silahla karşılık vermeye başladıklarında çok güzel sonuçların doğduğu anlatılır ve eklenir: '*Kuvvet sensin ey Türk! Seni altı bin senelik tarih bilir...*'²⁸

Albayrak Gazetesi'nin 30 Ekim 1919 tarihli kırkıncı sayısında '*Adana'da Ermeniler*' adlı bir haber yayımlanmıştır. Burada, Adana'da bir Ermeni çokluğu oluşturmak konusunda Adana'ya Ermenilerin göç etmeye başlamaları, bu maksada Fransız memurlarının da hizmet ettiğinin anlaşılmasına duyulan üzüntü anlatılır.²⁹

Adana'nın tarih boyunca olduğu gibi bu zamanlarda da Türk ve Müslüman olduğu; kasabalarıyla, köyleriyle, yaylalarıyla Türklerden oluşan bu güzel şehrin işgali karşısında duyulan derin hüznün anlatılır. Fransızların, Fransız İnkılabının ruhuna aykırı olarak yürüttükleri emperyalist politikalarına anlam verilemediği, bunun ancak birkaç Fransız memurun Ermenilere yardımı şeklinde yorumlanabileceği söylenir.³⁰

Ermenilerin maksadının asla gerçekleşmeyeceği, Adana'nın bir Ermenistan olmasının mümkün olmadığı vurgulanır. Avrupa'nın ortaya koyduğu insani olmayan esaslar üzerine kurulan yeni düzendeki gibi şiddet ve cinayetlerle bir milletin varlığını bir diğerine vermek devrinin artık bittiği söylenir ve Fransızlar şu sözlerle uyarılır:³¹

²⁴'Azerbaycan Gazetelerinden', *Albayrak*, 25 Eylül 1919, no:30, s.2.

²⁵'Cihan Muvazenesinde Türkiye', *Albayrak*, 19 Ekim 1919, no:37, s. 1.

²⁶'Usta Hırsız', *Albayrak*, 23 Ekim 1919, no:38, s.2.

²⁷'Usta Hırsız', *Albayrak*, 23 Ekim 1919, no:38, s.2.

²⁸'Beyanname Münasebetiyle', *Albayrak*, 26 Ekim 1919, no:39, s.1.

²⁹'Adana'da Ermeniler', *Albayrak*, 30 Ekim 1919, no:40, s.1.

³⁰'Adana'da Ermeniler', *Albayrak*, 30 Ekim 1919, no:40, s.1.

³¹'Adana'da Ermeniler', *Albayrak*, 30 Ekim 1919, no:40, s.1.

‘‘Hukuka aykırı faaliyetleri inşa etmeye çalışmak inkılaptan doğan Fransızlar için şerefli bir olay değildir. Türk’ün kalbinde tarihinin kucagında ve pek mahrem köşelerde saklı olan Fransa’ya, Fransız muhabbetine bir kere daha dikkat etmeleri ve vazgeçmelerini rica ederiz.’’³²

Albayrak Gazetesi’nin 6 Kasım 1919 tarihli kırk ikinci sayısında *‘‘İngilizler 500 Kişiyi Tahliye Ettiler’’* adlı bir haber yayımlanmıştır. Burada özetle, 1915’teki Tehcir Kanunu ile doğuda bir kısım Ermeni’nin insani şekilde göç ettirilmesinden sonra bölgede kalan beş yüz Ermeni’nin İngilizler tarafından tahliye edilmeleri anlatılır. Ermenilerin en vahşi şekilde ve en vahşi silahlarla yüz binlerce Müslümanı tehcirden önce katlettiği, binlerce Türk köyünü yakıp yıktıkları söylenir ve eklenir: *‘‘ Âlem-i medeniyetin er ya da geç tüm bunları dikkate alacakları, İngilizlerin bu hareketiyle doğrulanıyor.’’³³*

Albayrak Gazetesi’nin 16 Kasım 1919 tarihli kırk beşinci sayısında *‘‘Vilayat-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz’’* başlığında (Türk varlığından ayrılık kabul etmeyen vatan bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Antep’te) *‘Adana, Urfa ve Maraş’ta Neler Oluyor?’* adlı bir makale yayımlanmıştır. Burada özetle, Urfa’yı, Antep’i, Maraş’ı daha önce İngilizlerin işgal ettiğinden, onların bölgeden çekilmesiyle bu defa da Fransızların bu bölgeleri işgal etmelerinden ve Fransız askeri kılığına giren Ermenilerden söz edilir.³⁴

Fransız askeri üniformasındaki Ermenilerin Adana, Antep, Maraş ve Urfa’nın aslında Ermenilerden oluştuğunu etrafta yaymalarından bahsedilir. Ermenilerin adı geçen bölgelere geldikleri günden beri Müslümanlara yaptıkları eziyetler anlatılır. Asırlardır Osmanlı bayrağı altında hayat ve milliyetlerini koruyan, huzur içinde yaşayan Ermenilerin takip ettikleri politika karşısında duyulan üzüntü; bu üzüntünün yerini meşru müdafaya bırakmasından bahsedilir ve eklenir:³⁵

‘‘Bu olayda bize olayların iç yüzünü göstermek düşer. Ermeniler bir milletin mukaddesatına saldırılarda bulunmakla mukaddesatın kıymetini takdir edecek bir medeni aşamada olmadıklarını göstermekle beraber kendilerini himaye eden sancağı altına alan devlete de iyi bir vaziyette bulunmuyorlar. Bu hal Fransızlara da er geç malum olacaktır...’’³⁶

Albayrak Gazetesi’nin 7 Aralık 1919 tarihli ellinci sayısında *‘‘Neler Düşünüyorlar?’’* adlı bir haber yayımlanmıştır. Burada özetle, Ermenilerin Revan’da ve Kilikya’da büyük Ermenistan’ı oluşturacaklarını, iki Ermeni Hükümeti arasında Müslümanların sıkıştırılmak suretiyle ezileceklerini söylemelerinden bahsedilir. Ermenilerin bu söylemleri yaymak için tüm Doğu Anadolu’ya akın ettiklerini kabul ettikleri söylenir ve eklenir *‘‘ Şayan-ı ibret olan bu maddiyat aynı zamanda Ermenilerin hayalperestliğini gösterir bir belgedir...’’³⁷*

Albayrak Gazetesi’nin 21 Aralık 1919 tarihli elli dördüncü sayısında *‘‘Acı Haberler’’* başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Burada özetle, Adana’da Fransızlar ve Ermeniler tarafından yapılan işgallere karşı duyulan üzüntüden bahsedilmiştir. Yaklaşık on aydır süren olaylar silsilesinde başrolü oynayan Fransızlardan ve Fransız askeri görünümündeki Ermeniler tarafından gerçekleştirilen katliamlardan söz edilir. Büyük Ermenistan veya Kilikya hayaliyle yola çıkan Ermenileri, emperyalist Fransızların bu hareketlerini medeni devletlerin diplomatlarının ne zaman görecekları sorulur.³⁸

³²‘‘Adana’da Ermeniler’’, *Albayrak*, 30 Ekim 1919, no:40, s.1.

³³‘‘İngilizler 500 Kişiyi Tahliye Ettiler’’, *Albayrak*, 6 Kasım 1919, no:42, s.1.

³⁴‘‘Vilayat-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz’’, ‘Adana, Urfa ve Maraş’ta Neler Oluyor?’’, *Albayrak*, 16 Kasım 1919, no:45, s.1.

³⁵‘‘Vilayat-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz’’, ‘Adana, Urfa ve Maraş’ta Neler Oluyor?’’, *Albayrak*, 16 Kasım 1919, no:45, s.1.

³⁶‘‘Vilayat-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz’’, ‘Adana, Urfa ve Maraş’ta Neler Oluyor?’’, *Albayrak*, 16 Kasım 1919, no:45, s.1.

³⁷‘‘Neler Düşünüyorlar?’’, *Albayrak*, 7 Aralık 1919, no:50, s.1.

³⁸‘‘Acı Haberler’’, *Albayrak*, 21 Aralık 1919, no:54, s.1.

İtilaf devletlerinin her zaman olduğu gibi, takip ettikleri politikanın bir asayişsizlik, istikrarsızlık ortamını kendileri yaratarak sonradan istikrarı sağlamak yalanıyla bölgelere müdahale etmelerine gönderme yapılır. Birinci Dünya Savaşı sırasında dahi asayişsizlik içinde olmayan Adana'nın, buranın sahibi olan Türklerden koparılmak istenmesine karşı duyulan üzüntü dile getirilir. Ayrıca Doğu Anadolu'da Ermeni çokluğu oluşturmak için bölgeye akın akın göç eden Ermenilerin Adana'yı da bir cinayet ocağı yaptığı anlatılır.³⁹

Oluşturulup duran, bozulan, yeniden kurulan aciz kabinelerin yuvası olmaktan başka bir suç günahı olmayan ülkenin ve Adana'nın daha ne kadar bu katil ellerde olacağı sorulur ve eklenir: *"İşte burasını medeniyet âlemine ve adaletin tesisi için uğraşmakta olanlara soruyoruz..."*⁴⁰

Albayrak Gazetesi'nin 4 Mart 1920 tarihli yetmiş üçüncü sayısında "Ajans Haberleri" adlı bir yazı yayımlanmıştır. Burada, Venizelos'un İzmir'deki Ermeni cemaatine göndermiş olduğu bir mektuptan bahsedilmiştir. Bu mektupta Venizelos'un Yunanistan'ın davasıyla, politikasıyla sıkı bir ilişkisi olan Ermeni politikası için elinden ne geliyorsa yapacağını söylediği belirtilmiştir. Venizelos'un Rumların, Ermenilere göre daha çok acı çektiklerini ve bu yüzden Ermenistan oluşumu için samimi temennilerinin olduğunu söylemesinden bahsedilmiştir.⁴¹

Albayrak Gazetesi'nin 18 Mart 1920 tarihli yetmiş yedinci sayısında "Müstahberat-ı Hususiye" başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Burada özetle, halkın İzmir, Adana gibi yerlerdeki acılarına ek olarak Maraş'taki meşru müdafaa gibi olayları Ermenilerin ve Türkiye düşmanlarının dünyaya yanlış aktarması üzerinde durulmuştur.⁴²

"İslam kanları İtilaf hükümetlerinin zalim ricalinden sorulmazsa insaniyetin Avrupa hükümetlerince inkâr edildiği tahakkuk edecektir. Ermeni Rum mevcudiyeti idraksiz ve serseridir. Bunları kollayanlar ve sonra da bunlar namına yaygara yapanları öğrenmemiş olan kâinatta bir kişi bile kalmadı." denilmiştir.⁴³

Albayrak Gazetesi'nin 5 Ekim 1920 tarihli yüz on ikinci sayısında "Vesaik-i Tarihiyyeden: Hareket Ne İçin Başladı?" başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Burada, Şark Cephesi Kumandanlığından alınan bir telgrafa yer verilmiştir. Telgrafta özetle, Ermenilerin yaptığı cinayetlere kendileri tarafından daha önce bir karşılık verilmediği, dostluk için uğraştıkları ancak Taşnak Ermenilerinin barış tekliflerini reddettiği anlatılmıştır. Müslüman halka yaptıkları şiddet olaylarını giderek artıran Ermenilerin, Göle, Kağızman ve Oltu'ya saldırdıkları söylenmiştir. 28 Eylül'de artık Türk halkının da harekete geçtiği haberi verilmiştir.⁴⁴

Albayrak Gazetesi'nin 11 Ekim 1920 tarihli yüz on üçüncü sayısında Müştak Sıtkı Bey'in kaleme aldığı "Taşnak Beyannamesi" başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Burada Ermenilerin 30 Eylül'deki beyannamesi verilmiştir. Beynamede özetle, Ermenilerin Türkler tarafından taarruza uğradıkları ve böylece Ermeni varlığının tehlike içerisinde olduğu iddiası anlatılmıştır. Bununla ilgili şunlar söylenmiştir:⁴⁵

*"Bir defa görülüyor ki; Taşnaklar bu beyannameyi hazırlarlarken her zamanki gibi yine yalan dolan ve masum görünmek yalanına müracaattan geri durmamışlardır. Zulmederlerken mazlum feryadını yükseltmek oyununun aktörleri, bu mesuliyeti bizim omuzlarımıza yüklemek istiyorlar."*⁴⁶

Albayrak Gazetesi'nin 29 Kasım 1920 tarihli yüz yirincinci sayısında "Müstahberat-ı Hususiye: Sulh Müzakeresi Başladı" başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Burada, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Ermenistan Cumhuriyeti arasında barış görüşmelerinin başladığının haberi verilmiştir.

³⁹"Acı Haberler", *Albayrak*, 21 Aralık 1919, no:54, s.1.

⁴⁰"Acı Haberler", *Albayrak*, 21 Aralık 1919, no:54, s.1.

⁴¹"Kafkas Haberleri", *Albayrak*, 4 Mart 1920, no:73, s.1.

⁴²"Müstahberat-ı Hususiye", *Albayrak*, 18 Mart 1920, no:77, s.1.

⁴³"Müstahberat-ı Hususiye", *Albayrak*, 18 Mart 1920, no:77, s.1.

⁴⁴"Vesaik-i Tarihiyyeden: Hareket Ne İçin Başladı?", *Albayrak*, 5 Ekim 1920, no:112, s.1.

⁴⁵"Taşnak Beyannamesi", Müştak Sıtkı Bey, *Albayrak*, 11 Ekim 1920, no:113, s.1.

⁴⁶"Taşnak Beyannamesi", Müştak Sıtkı Bey, *Albayrak*, 11 Ekim 1920, no:113, s.1.

Ermenistan Cumhuriyeti'nin barış şartlarına uyarak Türkiye tarafından talep edilen mühimmat ve hayvanları geri getirdiği bildirilmiştir. Barış görüşmelerinin 25 Kasım 1920'de Gümrü bölgesinde başlamış olduğu söylenmiştir.⁴⁷

Albayrak Gazetesi'nin 6 Aralık 1920 tarihli yüz yirmi birinci sayısında '*Ermenistanla Akd-i Sulh Edildi*' başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Burada özetle, doğu vilayetlerinde fırsat buldukça saldırılar yapan, en son saldırıları 18 Ekim'de gerçekleşen Ermenilere yaklaşık bir aydır karşılık verilmek suretiyle süren olayların nihayet son bulduğu anlatılmıştır.⁴⁸

3.İRADE-İ MİLLİYE GAZETESİ'NDE ERMENİ MESELESİ

İrade-i Milliye Gazetesi'nin 17 Eylül 1919 tarihli ikinci sayısında, İsmail Hami'nin kaleme aldığı '*Ferit Paşa Kabinesiyle Kat-i Münasebet*' başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Burada özetle, Mösyö Clemenceau'nun, Ermeni felaketlerinden sorumlu olan makamın hükümet olduğunu ifade ettiği belirtilmiştir. Bu sözün doğru olduğunun düşünüldüğü, İslamiyet'in zulme karşı koymayı emrettiği ve Müslümanların meşru müdafaa halinde oldukları söylenmiştir.⁴⁹

İrade-i Milliye Gazetesi'nin 21 Eylül 1919 tarihli üçüncü sayısında Memleket Gazetesi'nden alınan '*Veliht-ı Saltanat Hazretlerinin Layihası*' başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Ermenistan ve Dersaadet için teklif edilen muhtemel manda fikirleri hakkındaki kısımları önem taşır. Burada, Paris Barış Konferansı'nda İtalya temsilcisinin Osmanlı topraklarında hak talep etmesi eleştirilir. Amerika tarafından Ermenistan için manda, vekâlet isteklerine karşı çıkılır ve eklenir: '*Özellikle vekâlet konusunda hukukumuzun savunulması cay-ı dikkat ve teemmüldür.*'⁵⁰

Damat Ferit Paşa Kabinesinin Ermeniler ile alakalı tutumu İrade-i Milliye Gazetesi'nin 28 Eylül 1919 tarihli dördüncü sayısında yayımlanan '*Padişahımız Ne Emrediyor? Hükümet Ne Yapıyor?*' başlıklı yazıda verilmiştir. Burada özetle, Padişahın doğu vilayetlerinde bir Ermenistan teşekkülünün kurulmasına kesinlikle karşı çıktığı anlatılır. Ancak Damat Ferit Paşa'nın doğu vilayetlerinde bir Ermenistan'ın oluşumuna taraftar olduğu söylenir.⁵¹

İç ve dıştan gelen düşmanların amaçları doğrultusunda hareket eden Ferit Paşa Kabinesi'nin iktidarda kalmasını düşmanlardan başka hiç kimsenin desteklemeyeceği dolayısıyla hükümetin padişahın emirlerine aykırı hareket ettiği belirtilir.⁵²

Dâhiliye Nazırı Cemal Bey'in ihaneti ile ilgili İrade-i Milliye Gazetesi'nin 2 Ekim 1919 tarihli beşinci sayısında '*Ferit Paşa'nın Rûfeka-yı İhaneti*' başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Burada özetle, Ferit Paşa Kabinesi'ne mensup Dâhiliye Nazırı Cemal Bey'in ilk icraatının Fransa'da yayınlanan bir gazeteye, Türkiye'de sekiz yüz bin Ermeni'nin katledildiğini söylediği, tarihin sayfalarını lekelediği anlatılır ve eklenir: '*Ermeni davasını Paris'teki Boğos Paşa'dan daha hararetli bir kalp ile müdafaa ederken, masum Türk milletinin necabetine daha çirkin bir iftira lekesi sürmüştür.*'⁵³

Ermenilerin Müslümanlara ve Türklere karşı yürüttükleri imha politikalarına, yüz binlerce Müslümanın iskeletlerine rağmen, Osmanlı Devletinin Dahiliye Nazırı sıfatıyla söylenmiş bu vicdansız sözlerin, Ermenistan politikasına hizmet etmek olduğu belirtilir. Dâhiliye Nazırı Cemal Bey'in bu hareketinin, Ermeniler tarafından hiç kuşkusuz ödüllendirilmiş olduğu söylenir.⁵⁴

Mösyö Clemenceau'nun harekât-ı milliye ve Ermeniler hakkında çıkan haberler için söyledikleri, İrade-i Milliye Gazetesi'nin 19 Ekim 1919 tarihli sekizinci sayısında yayımlanan '*Tan Gazetesi ve Harekât-ı Milliye*' başlıklı yazıda verilmiştir.

⁴⁷ 'Müstahberat-ı Hususiye: Sulh Müzakeresi Başladı', *Albayrak*, 29 Kasım 1919, no:120, s.2.

⁴⁸ 'Ermenistanla Akd-i Sulh Edildi', *Albayrak*, 6 Aralık 1920, no:121, s.1.

⁴⁹ 'Ferit Paşa Kabinesiyle Kat-i Münasebet', İsmail Hami', *İrade-i Milliye*, 17 Eylül 1919, no:2, s.1.

⁵⁰ 'Veliht-ı Saltanat Hazretlerinin Layihası', *İrade-i Milliye*, 21 Eylül 1919, no:3, s.1.

⁵¹ 'Padişahımız Ne Emrediyor? Hükümet Ne Yapıyor?', *İrade-i Milliye*, 28 Eylül 1919, no:4, s.1.

⁵² 'Padişahımız Ne Emrediyor? Hükümet Ne Yapıyor?', *İrade-i Milliye*, 28 Eylül 1919, no:4, s.1.

⁵³ 'Ferit Paşa'nın Rûfeka-yı İhaneti', *İrade-i Milliye*, 2 Ekim 1919, no:5, s.1.

⁵⁴ 'Ferit Paşa'nın Rûfeka-yı İhaneti', *İrade-i Milliye*, 2 Ekim 1919, no:5, s.1.

Bu yazıda özetle, Türkiye’de bazı can sıkıcı olayların gerçekleştiği, bu olayları görmezden gelmekle ciddiyetlerinin kaybolmayacağı anlatılır. İstanbul’da gerçekleşen olaylardan başka bir de Anadolu’da Türk çetelerinin varlığından ve bölgedeki Ermenilerin kendilerinin katledilmesinden korkmakta olduklarından bahsedildiği ifade edilir. Bunun bir masaldan ibaret olduğu, istihbaratlarına göre Anadolu bölgesinde teşekkül etmeye başlayan Türk kuvvetlerinin zannedildiği gibi alelade yağmacı çeteler olmadıkları belirtilir.⁵⁵

Ermeni Patrik Kaymakamı Zaven’in Türkler aleyhinde yanıltmacı politikası ile ilgili İrade-i Milliye Gazetesi’nin 27 Ekim 1919 tarihli dokuzuncu sayısında yayımlanan ‘‘Hâlâ Muğalata’’ başlıklı bir makale çıkmıştır: Bu makalede özetle, Ermeni Patrik Kaymakamı Zaven Efendi’nin İstanbul’da yayımlanan Rumca Neologos adlı bir gazetede verdiği bir söylevde Anadolu’dan çıkan millet harekâtının Avrupa’da yarattığı etkiyi hazmedemeyerek Türk halkının bir isyan içerisinde olduğunu söylemesi, bu hareketiyle de Avrupa’yı Türk halkına karşı kıskırtmak niyetinde olduğu anlatılır.⁵⁶

İrade-i Milliye Gazetesi’nin 27 Ekim 1919 tarihli dokuzuncu sayısında Ermeniler ile alakalı ‘‘Tebliğ’’ yayımlanmıştır. Bu tebliği Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti-Temsiliyesi namına Mustafa Kemal Paşa kaleme almıştır. Burada, Mustafa Kemal Paşa özetle; Ermeni Patriği Zaven Efendi’nin Neologos Gazetesi’ndeki söylevinde birçok Ermeni ailesinin Türklerin milli harekâtı üzerine Adapazarı, Erzincan, Samsun, İzmit gibi bölgelere göç ettiklerini beyan etmesinden bahseder. Zaven Efendi’nin niyetinin Ermenilere veya bölgedeki gayri Müslimlere karşı Anadolu ayaklanması olarak algı politikası yapmak olduğunu belirtir.⁵⁷

İrade-i Milliye Gazetesi’nin 15 Mart 1920 tarihli otuzuncu sayısında ‘‘Türkler Masumdur’’ başlıklı bir yazı çıkmıştır. Burada özetle, Londra’da yayınlanan *Müntehir (Veyneyyirist) Gazetesinden* Ermeni ve Türk ilişkileri hakkında değerlendirmeler verilmiştir, Türklerin masum olduğu, yıllarca aynı memleketlerde birlikte yaşayan Ermenilerin ve Türklerin Avrupalılar tarafından oyuna getirilmek istenildiği anlatılır ve eklenir. ‘‘*Rumlar ve Ermeniler çalışkan fakat nankör, samimiyetten uzaktır. Türk ise cesurdur, namuskârdır.*’’⁵⁸

Bu yazıda, Ermenilerin ve Rumların katledilmesi iddialarına da cevap verilmiştir. Bu iki unsurun birbirlerinden bir farklarının olmadığı, Avrupa siyasetinin Anadolu’da işleyemeyeceği söylenir.⁵⁹

Bu yazıda ayrıca Ermenilerin, Birinci Dünya Savaşı sırasında Van istikametine doğru gittikleri esnada binlerce müdafaasız ve zararsız Müslüman halkı öldürmelerinden, bir büyük Ermenistan hayaliyle Anadolu’nun pek çok çocuğunu boğazlamalarından söz edilir. İttihat ve Terakki’nin oligarşisi, İstanbul’un, Anadolu’nun durumunun bu merkezlerde olduğu söylenir ve eklenir: ‘‘*Rum ve Ermeniler katliamlardan mustarip olmuşlarsa Türk köylüsü de on sene devam eden harplerden, açlıklardan ıstırap çekmiştir.*’’⁶⁰

4.SONUÇ

Türkler ve Ermeniler yüzyıllar boyunca huzur ve güven içerisinde birlikte yaşamışlardır. Ancak batılı devletlerin şark meselesi olarak adlandırdığı, Osmanlı Devleti’nin ve doğunun yeniden haritasının çizilmesi, bölünmesi ve parçalanması politikalarında Ermenileri kullanmaları, onları silahlandırmaları ve kıskırtmaları sonucunda pek çok masum insan, Türk ve Müslüman katledilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi’nin 24. maddesi ‘‘*Doğu illerinde (Diyarbakır, Sivas, Van, Bitlis, Erzurum, Elazığ) bir karışıklık olması durumunda buraların İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi ve buralarda bir Ermeni devleti kurulması*’’ amacını taşımaktadır.

⁵⁵‘‘Tan Gazetesi ve Harekât-ı Milliye’’, *İrade-i Milliye*, 19 Ekim 1919, no:8, s.1.

⁵⁶‘‘Hâlâ Muğalata’’, *İrade-i Milliye*, 27 Ekim 1919, no:9, s.1.

⁵⁷‘‘Tebliğ’’, *İrade-i Milliye*, 27 Ekim 1919, no:9, s.1.

⁵⁸‘‘Türkler Masumdur’’, *İrade-i Milliye*, 15 Mart 1920, no:30, s.3.

⁵⁹‘‘Türkler Masumdur’’, *İrade-i Milliye*, 15 Mart 1920, no:30, s.3.

⁶⁰‘‘Türkler Masumdur’’, *İrade-i Milliye*, 15 Mart 1920, no:30, s.3.

Ermenilerin hedefinde bulunan illerden Erzurum ve Sivas'ta tam da Mütareke döneminde yayımlanan Albayrak ve İrade-i Milliye gazeteleri Ermeni meselesini doğal olarak gündemde tutmayı başarmışlardır. Bu gazeteler Kurtuluş Savaşı yıllarında halkın bilinçlendirilmesi ve doğru bilgilendirilmesi hususunda önemli rol oynamışlardır.

Milli Mücadele yıllarında Erzurum'da yayımlanan Albayrak Gazetesi'nde Ermeni meselesi hakkında pek çok yazı, makale ve habere yer verilmiştir. Ermenilerin İtilaf Devletleri, özellikle Rusya, İngiltere, Fransa ile işbirlikleri; Fransız askeri üniforması altındaki işgalleri, Müslümanlara yönelik işledikleri cinayetler, Kafkasya'da, Azerbaycan'da Ermeni faaliyetleri gibi konular gazetede ele alınmıştır. Albayrak Gazetesi'nde, "Vilayat-ı Şarkiye Ermenistan Olamaz" başlığı altında birçok haber yayımlanmıştır. Bu toprakların tarih boyunca Türk vatani olduğundan; Saltuklular, Danişmentler, Ahlat Şahları, Mengüçler ve Selçuklular gibi birçok Türk devletinin buralarda hüküm sürdüğünden bahsedilmiştir. Türklerin doğu illerine geldiği zaman hiçbir Ermeni varlığıyla karşılaşmadıkları, buraların Türklüğü ve Müslümanlığı tüm dünyaya kanıtlanmış olmasına rağmen bölgedeki Ermeni faaliyetlerinin pek acımasız olduğu anlatılmıştır. Milletten meşru müdafaasını dahi zaman zaman engellemeye çalışan İstanbul Hükümeti'nin, acımasız Ermeni faaliyetlerine tepkisiz kalması eleştirilmiştir. Ermenilerin Gürcistan, Dağıstan ve Azerbaycan'daki Müslüman halka karşı yürüttükleri imha politikasına dair haberler yayımlanmıştır ve halk bilgilendirilmiştir. Türkiye'deki ve adı geçen yerlerdeki halkların gerekirse tek bir müslüman kalıncaya dek Ermenilere karşı koyacakları duyurulmuştur. Damat Ferit Paşa'nın, doğu illerinde bir Ermenistan kurulması konusuna taraftar olduğu söylenmiş ve tarihin hiçbir döneminde böyle bir hükümetin olmadığı dile getirilmiştir. Adana, Urfa, Maraş, Diyarbakır, Erzurum, Elazığ, Sivas, Bitlis gibi illerimizde Ermenilerin gasplarından, köyleri yakıp yıkmalarından ve masum insanları öldürmelerinden pek çok haberde bahsedilmiştir. Halkın meşru müdafaaları anlatılmış ve Ermenilere karşı kazanılan zaferlerden söz edilmiştir. Ermenilerin Avrupa basınına çektikleri telgraflar ile sanki kendileri tehlike altındaymış gibi göstermeleri, zaman zaman gerçek zaman zaman bunun gibi bir suni karışıklık yaratmalarından bahsedilmiştir. Ermenilerin Büyük Ermenistan hayalleri kapsamında, Müslümanların Revan ve Kilikya arasında sıkıştırılarak ezileceğini söylemelerinin haberleri verilmiştir. Bu söylemleri yaymak ve bölgede nüfus çoğunluğu oluşturmak için akın akın Doğu Anadolu'ya gelmeye devam etmeleri anlatılmıştır. Ayrıca Albayrak Gazetesi, Peyam-ı Sabah gibi başka gazetelerden de yararlanarak onların bazı haberlerine atıfta bulunmuştur. Ermenilerin zulümlerine şahit olan insanların mektuplarına, şiirlerine yer verilmiştir.

Milli Mücadele yıllarında Sivas'ta yayımlanan İrade-i Milliye Gazetesi'nde de Ermeniler ile ilgili haberlere, yazılara, makalelere yer verilmiştir. Ancak Albayrak Gazetesi'nde olduğu gibi çok sayıda değildir. İrade-i Milliye Gazetesi'nde İstanbul Hükümeti eleştirilmiş, yurda yapılan işgallere genel olarak yer verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün kaleme aldığı başyazılar halka sunulmuştur. Halk, Milli Mücadele konusunda teşvik edilmiş ve cesaretlendirilmiştir. Diğer ülkelerle ilgili haberlere (Azerbaycan, Rusya, Bolşevik Devrimi gibi) yer verilmiştir. Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin Ermeni meselesinden sorumlu olduğu söylenmiş ve halkın tarafında olmadığı dile getirilmiştir. İslamiyet'in zulme karşı koymayı emrettiğini ve müslümanların bir meşru müdafa halinde olduklarından bahsedilmiştir. Paris Barış Konferansı'nda Amerika tarafından Ermeniler için yapılan manda teklifi eleştirilmiş ve kesin olarak reddedilmiştir. İrade-i Milliye Gazetesi'nde, Albayrak Gazetesi'nde olduğu gibi başka gazetelerden atıflarda da bulunulmuştur. Ermenilerin Avrupa basınına velveleli telgraflarla kendilerini tehlike altında hissettiklerini ve olan durumun tersini aktarmalarından bu gazetede de bahsedilmiştir ve bunun bir masaldan ibaret olduğu belirtilmiştir. Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin yanıltıcı algı politikalarına yer verilmiştir. Ermenilerin Müslüman ve Türk halk konusundaki imha siyasetleri ve bazı Fransız memurların Doğu Anadolu'daki bu durumlara toleranslı davrandıkları anlatılmıştır. Türklerin ve Ermenilerin uzun zamanlardan beri birlikte huzur içinde yaşadıklarından söz edilmiştir ve bundan sonra da huzur içinde yaşamaları için temennilere yer verilmiştir.

Albayrak ve İrade-i Milliye gazeteleri Milli Mücadele yıllarında Türk milletinin karşı karşıya kaldığı sorunlardan biri olan Ermeni sorunuyla ilgili olarak da yayın yapmışlardır. Bu vesileyle asılsız Ermeni iddialarına cevap verilirken Türk ve dünya kamuoyunun bu konuda bilgilendirilmesine çalışılmıştır. Anadolu'nun Türk vatani olduğu delilleriyle ifade edilmiştir. Ermenilerin Anadolu'da, Nahçıvan'da Azerbaycan'da Gürcistan'da Türk ve Müslüman halka yaptıkları zulüm ve haksızlıklar gündeme getirilmiştir. Ermenilerin dış politikada Amerika'yı ve İtilaf devletlerini yanlarına çekme politikası uyguladıkları üzerinde durulmuştur. Ermenilerin kendilerini mağdur gösterdikleri ve sanki Türkler tarafından katledilecekleri izlenimi verdikleri dile getirilerek bu iddia ve kuruntuların asılsız olduğu vurgulanmıştır. Ermenilerle işbirliği yapmaktan çekinmeyen ve onların iddialarına karşı herhangi bir faaliyette bulunmayan Damat Ferit Paşa Hükümeti eleştirilmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Padişahı da dinlemediğine dikkat çekilmiştir. Hükümet içinde ki bazı bakanların da Ermeniler lehinde açıklamalar yaptığı kamuoyuna duyurulmuştur. Türklerin ve Ermenilerin yüzyıllarca dostluk içinde yaşadıkları ve bundan sonra da Avrupa devletlerinin oyununa gelmemeleri konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Bu gazeteler Ermeni sorunu karşısında Türk halkının sesini basın yayın yoluyla duyurmaya çalışmışlardır.

KAYNAKÇA KİTAPLAR

- Akbulut, D. (2006). Albayrak Olayı, Temel Yayınları, Samsun.
- Akbulut, D.; Aslan, Y.; Aslan, B.; Başak, T.; Erdem, Ö.; Uca, A.; Öncü, S.; Yüksel, M. (2009). Yüce Yurttan Yükselen Ses Albayrak Gazetesi (Tıpkı Basım ve Yeni Türk Alfabetiyle), Kariyer Matbaacılık, Erzurum.
- Çiçek, K. (2016). Ermeni Sorununda Tehcir ve Ötesi, Astana Yayınları, Ankara.
- Halaçoğlu, Y. (2006). Sürgünden Soykırıma Ermeni İddiaları, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sarımay, Y. (2012). 24 Nisan 1915'te Ne Oldu? Ermeni Sevk ve İskânının Perde Arkası, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldız, A.; Boyraz, Ş.; Bozdoğan, A.; Ayata, Y.; Şimşek, M. (2010) İrade-i Milliye Gazetesi (Tıpkı Basım ve Yeni Harflerle), Buriciye Yayınları, Sivas.

MAKALELER

- Uca, A. (2010). "Erzurum'da Milli Mücadele Döneminde Yayınlanan Albayrak Gazetesi'ndeki İlanlar", Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 17(42):42.
- Yüksel, Ç. (2020). "İrade-i Milliye Gazetesi'nde Çıkan Başyazılar Üzerinden Gazete Hakkında Bir Değerlendirme", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 7(3):3.

GAZETELER

- (22 Nisan 1919). "Şark Vilayetlerimizin Hukuki Vaziyetine Dair Bir İki Söz", Albayrak.
- (8 Ağustos 1919). "Vilayat-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz, Vazife Hususunda Hükümet-i Hazıra", Albayrak.
- (8 Ağustos 1919). "Kafkasya Haberleri", Albayrak.
- (21 Eylül 1919). "Bir Numune Daha", Albayrak.
- (25 Eylül 1919). "Azerbaycan Gazetelerinden", Albayrak.
- (19 Ekim 1919). "Cihan Muvazenesinde Türkiye", Albayrak.
- (23 Ekim 1919). "Usta Hırsız", Albayrak.
- (26 Ekim 1919). "Beyanname Münasebetiyle", Albayrak.
- (30 Ekim 1919). "Adana'da Ermeniler", Albayrak.
- (6 Kasım 1919). "İngilizler 500 Kişiyi Tahliye Etiler", Albayrak.

- (16 Kasım 1919). ‘‘Vilayat-ı Şarkıye Ermenistan Olamaz’’, ‘Adana, Urfa ve Maraş’ta Neler Oluyor?’’, Albayrak.
- (7 Aralık 1919). ‘‘Neler Düşünüyorlar?’’, Albayrak.
- (21 Aralık 1919). ‘‘Acı Haberler’’, Albayrak.
- (4 Mart 1920). ‘‘Kafkas Haberleri’’, Albayrak.
- (18 Mart 1920). ‘‘Müstahberat-ı Hususiye’’, Albayrak.
- (5 Ekim 1920). ‘‘Vesaik-i Tarihiyyeden: Hareket Ne İçin Başladı?’’, Albayrak.
- Sıtkı, M. (11 Ekim 1920). ‘‘Taşnak Beyannamesi’’, Albayrak.
- (29 Kasım 1919). ‘‘Müstahberat-ı Hususiye: Sulh Müzakeresi Başladı’’, Albayrak.
- (6 Aralık 1920). ‘‘Ermenistanla Akd-i Sulh Edildi’’, Albayrak.
- Hami, İ. (17 Eylül 1919). ‘‘Ferit Paşa Kabinesiyle Kat-i Münasebet’’ İrade-i Milliye.
- (21 Eylül 1919). ‘‘Veliâhd-ı Saltanat Hazretlerinin Layihası’’, İrade-i Milliye.
- (28 Eylül 1919). ‘‘Padişahımız Ne Emrediyor? Hükümet Ne Yapıyor?’’, İrade-i Milliye.
- (2 Ekim 1919). ‘‘Ferit Paşa’nın Rüfeka-yı İhaneti’’, İrade-i Milliye.
- (19 Ekim 1919). ‘‘Tan Gazetesi ve Harekât-ı Milliye’’, İrade-i Milliye.
- (27 Ekim 1919). ‘‘Hâlâ Muğalata’’, İrade-i Milliye.
- (27 Ekim 1919). ‘‘Tebliğ’’, İrade-i Milliye.
- (15 Mart 1920). ‘‘Türkler Masumdur’’, İrade-i Milliye.